

Jukka Hankamäki

Rakkauden välittäjä

Kulttuurikritiikki ja eettisen ihmisen
ideaali Simone Weilin ajattelussa

RAKKAUDEN VÄLITTÄJÄ

JUKKA HANKAMÄKI

***RAKKAUDEN
VÄLITTÄJÄ***

**KULTTUURIKRITIIKKI JA
EETTISEN IHMISEN IDEAALI
SIMONE WEILIN AJATTELUSSA**

2015

Uudistettu laitos.
Tämän teoksen on julkaissut
ensipainoksena vuonna 1997
ja taskukirjana vuonna 2006
Like.

Copyright © 2015 Jukka Hankamäki

Kustantaja: Books on Demand GmbH, Helsinki, Suomi
Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

ISBN 978–952–318–536–4

SISÄLLYSLUETTELO

LYHENTEET	8
------------------	---

SAATESANAT

Simone Weil: eurooppalaisen ihmisen muotokuva	9
---	---

SIMONE WEIL JA FILOSOFIA	11
---------------------------------	----

Lähteet, elämä lyhyesti	13
Weil-tutkimuksista	19
Weilin filosofian tutkimisesta	22
Tehtävän asettelu	26

1. VALTA, VÄKIVALTA JA ESINE	31
-------------------------------------	----

1.1. Ihmisen esineellistyminen: esimerkkinä <i>Ilias</i>	31
1.2. Katseen valta	37
1.3. Olemassaolon kokemuksen katoaminen	39
1.4. Vallan ylösnousemus	42
1.5. Pyhän neitsyen ennustus	46
1.6. Poliitiikan opetus	48
1.7. Yhteiskunnan painolaki	53
1.8. Moderni vallan kriitikko	56

2. INHIMILLINEN TODELLISUUS JA YHTEISKUNNALLISUUDEN ONGELMA	61
--	----

2.1. Filosofia vastaan politiikka	62
2.2. Troijan puuhevonen	69
2.3. Väärien ihanteiden palvonta	75
2.4. Suuri eläin	81
2.5. Utopistinen ajattelu	85
2.6. Demokratian ansa	96

2.7. Vieraantunut kristillinen metafysiikka	99
2.8. Kristillistä humanismia ja kreikkalaista hominismia	103
2.9. Katso ihmistä	105
 3. MAAILMA JA MINÄ	 108
3.1. Kartesiolainen dualismi ja eettinen universalismi	108
3.2. Eksistentiaalinen minä	117
3.3. Personalismin filosofia	120
3.4. Personalismi ja etiikka	126
3.5. <i>Une sorte de dance</i>	130
3.6. Juurettomuus minän ongelmana	133
 4. RAKKAUDEN VÄLITTÄJÄ	 141
4.1. Armon ilmiö	141
4.2. Rakkaus ja Hyvä	148
4.3. Rakkaus ja geometria	152
4.4. Kauneuden rakastaminen ja transsendentaalisten rajojen kokeminen	161
4.5. Mystiikka ja runous	166
4.6. Toiseuden kohtaaminen	175
4.6.1. Olemassaolon kokeminen eettisenä rajakokemuksena	176
4.6.2. Kokemisen kaksoisvalotus	179
4.6.3. Rakkauden logiikka	181
4.7. <i>Via negativa</i> Jumalan epäsuoran rakastamisen metodina	189
4.8. Valoon pitkästä yöstä	194
4.9. Etiikka rakkaudelle jättäytymisenä	197
4.9.1. Minän tuhoaminen	201
4.9.2. Jättäytyminen ja todellisuuden paljastuminen	207
4.9.3. <i>Metaxy</i>	214

5. ETIIKAN TOTEUTTAMINEN ELÄMÄSSÄ	219
5.1. Eettisen elämän mahdollisuus	219
5.2. Uuden moraalın juuret	222
5.3. Tarpeet, arvot ja velvollisuudet	228
5.4. Tarpeet ja luonto	232
5.5. Sokraattinen Weil	235
5.6. Monismi	239
5.7. Juurtuminen	244
5.8. <i>Corollarium</i>	256
 TIIVISTELMÄ	 263
 SUMMARY	 266
 LÄHTEET	 267
Simone Weilin teokset	267
Simone Weiliä käsittelevä kirjallisuus ja artikkelit	268
Muut lähteet	272
 LIITE 1: Simone Weilin artikkelit	 276
 LIITE 2: Simone Weilin runoja, George Herbertin runo "Love"	 278
 LIITE 3: Kronologia	 282
 LIITE 4: <i>Lectio praecursoria</i>	 287

LYHENTEET

AD *Attente de Dieu.*

C1 *Cahiers 1.*

C2 *Cahiers 2.*

C3 *Cahiers 3.*

CO *La condition ouvrière.*

CS *La connaissance surnaturelle.*

E *L'enracinement.*

ÉHP *Écrits historiques et politiques.*

ÉL *Écrits Londres et dernières lettres.*

IP *Intuitions pré-chrétiennes.*

LP *Leçons de philosophie.*

LR *Lettre à un religieux.*

OL *Oppression et liberté.*

P *Poèmes, suivis de "Venise sauvée", Lettre de Paul Valéry.*

PG *La pesanteur et la grâce.*

PSO *Pensées sans ordre concernant l'amour de Dieu.*

SG *La source grecque.*

SS *Sur la science.*

SAATESANAT

Simone Weil: eurooppalaisen ihmisen muotokuva

Simone Weilin ajatukset työstä, kauneudesta, vallasta ja ihmisen uskonnollisuudesta ovat puhutelleet monia ihmisiä. Weiliä on usein sanottu mystikoksi, mutta hän oli myös merkittävä yhteiskunnallinen ajattelijana. Hänen mystikonpiirteitään voidaankin pitää eräänlaisena poikkeuksellisuutena herkkyytenä, todellisuudentajuisuutena ja kykynä nähdä oman aikansa ytimeen. Nykyajan näkökulmasta Weilin voisi lukea 1900-luvun merkittävimpien kulttuurifilosofien joukkoon. Hän oli sekä oman aikakautensa filosofinen muotokuva että eräänlainen käytännöllisen järjen henkilöitymä. Suuri osa Weilin ajatuksista sopii peilaamaan myös viime vuosituhannen vaihteen ilmiöitä, kuten totalitarismin hajoamista Euroopassa, väkivaltaisuuksien uutta esiinnousua eri uskontokuntien välillä sekä ihmisten ja kulttuurien kohtaamiseen liittyviä kysymyksiä.

Ihmiskäsityksensä osalta Weil oli transsendentaalifilosofi. Hän puhui sentyyppisen ihmiskäsityksen puolesta, jonka mukaan toista ihmistä lähestyttäisiin arvoituksena mutta samalla avoimesti. Vain näin voimme päästä toisen lähelle ja hänen salaisuuksiensa jäljille. Samalla vältämme valamasta toista ihmistä virheellisten ennakkoluulojen muottiin, ja se puolestaan voi muodostaa takeen etiikalle. Vastaavanlaista kohtaamiseen liittyvää filosofiaa voisi suositella pyrittäessä ymmärtämään kulttuurien välisiä eroja.

Simone Weil kuoli vuonna 1943 vain 34 vuoden iässä. Hänen käsittelemänsä teemat, kuten rakkaus, oikeudenmukaisuus ja kuolema, sekä hänen niistä tekemänsä johtopäätökset ovat luullakseni sellaisia, etteivät ne koskaan kuole. Mikäli Weilin ajattelulle haluaisi etsiä vertailukohtia, niitä voisi löytää esimerkiksi Friedrich Nietzschen oppineesta ironiasta, Samuli Parosen ajatuksen kirkkaudesta, Eeva-Liisa Mannerin kielen hienovireisyydestä tai niiden kaikkien yhdistelmästä. Simone Weilin esiin nostamat teemat ovat puhutelleet muiden muassa Emmanuel Levinasin ja Martin Buberin kaltaisia ajattelijaita. Weilistä tuli eräs ensimmäisistä eksistenssifilosoifeista hänen kiinnostuttuaan ihmisen olemassaolon kysymyksistä parikymmentä vuotta ennen Jean-Paul Sartrea ja ennen Martin Heideggerin olemisanalytiikan välittymistä ranskalaiseen filosofiaan. Käsitykseni mukaan Simone Weil oli yksi

viime vuosisadan merkittävimmistä ajatteliijoista. Hän oli nykyaikainen eurooppalainen ihminen, jonka puheenvuorot kuuluvat edelleen kulttuurimme avantgardeen.

Weilin ajatusten kestävyyttä kuvaa se, etteivät ne ole juuri vanhentuneet. Ne ovat selviytyneet hyvin ajan kuluttavaa vaikutusta vastaan. Jatkuva ajankohtaisuus onkin eräs klassisen filosofian tunnusmerkki. Weilin ajatukset ovat vuosikymmenten saatossa kasvaneet myös korkoa, mistä antaa kuvaa tosiasia, että nykypäivänä hän on tunnetumpi kuin omiana aikanaan.

Tämä teos on vuonna 1997 tarkastetun väitöskirjani uudelleenjulkaisu. Tuon ajankohdan jälkeen Simone Weil on saanut uusia ystäviä myös Suomessa. Näin voi päätellä siitä, että teosta on kysytty toistuvasti sekä minulta itseltäni että Likeltä. Ei ole kovin tavallista, että väitöskirjasta otetaan uusi painos vielä vuosikymmen teoksen valmistumisen jälkeen tai että kirja julkaistaan myös pokkarina. Tämä liittyyne siihen, että teoksen päähenkilö ei ollut kovin tavallinen ihminen. Julkaistessani jälleen uuden laitoksen tästä tutkimuksesta haluan varmistaa teoksen saatavuuden, ja teen sen kunnioituksesta Simone Weilin elämäntyötä kohtaan.

En ole nähnyt Weilin filosofiaa esitettävän tässä teoksessa julkituodun kaltaisena kokonaiskoosteena missään muualla. Siten myös vastuu alun perin katkelmallisesti esitettyjen ajatusten koostamisesta tämänkaltaiseksi synteeksiksi kuuluu käsillä olevan tutkimuksen kirjoittajalle. Tämän työn esivaiheet ajoittuvat 1980-luvun lopulle, jolloin Platonin filosofiaan kohdistuvan rakkauteni siivittämänä päätin, että aloitan tutkimustyöni Simone Weilin filosofiasta. Palattuani aiheeseen uudestaan usean vuoden tauon jälkeen en ole pitänyt tarpeellisena muuttaa teokseni rakennetta enkä argumentaatiota mitenkään. Alkuperäiseen tekstiin on tehty pienehköjä tarkistuksia väitöstilaisuudessa esille tulleiden huomautusten perusteella. Muut muutokset ovat ajantasaistuksia, laajennuksia tai kieliasuun tehtyjä korjauksia.

Olen edelleen kiitollinen kaikille tutkimukseni valmistumiseen ja tarkastustyöhön osallistuneille. Kiitän lämpimästi kustannustoimittaja Kristiina Sarastia työni editoimisesta ja toimitusjohtaja Hannu Paloviitaa sen sisällyttämisestä Liken julkaisuohjelmaan. Tämä teos sopii luettavaksi esimerkiksi kirjojeni *Dialoginen filosofia* (2003) ja *Työttömän kuolema* (2005) sekä teokseni *Filosofia räjähti, tulevaisuus palaa – Vähä katekismus filosofiselle anarkistille* (2005) kanssa.

JUKKA HANKAMÄKI

Simone Weil ja filosofia

Ranskalainen filosofi Simone Weil (1909–1943) oli 1900-luvun valovoimaisimpia kulttuurikriitikoita. Siksi on hämmästyttävää huomata, miten vähän hänen kirjallista tuotantoaan tunnetaan ja että hänen filosofiansa on lähes tuntematonta myös useille filosofeille.¹ Erityisen outoa heikko Weil-tietämys on siksi, että jo yksin hänen elämänsä on monen tutkimuksen arvoinen. Weilissä yhdistyi harvinaisella tavalla äärimmäisen individualistinen, sisäänpäin säteilevä mietiskelijä ja sosiaalisesti vastuuntuntoinen kansalainen, filosofi, joka eli niin kuin opetti.²

Useimmiten Weilin filosofiaa on luonnehdittu eksistentialismiksi tai platonistisesti sävyntyneeksi mystiikaksi. Weiliä itseään kuvaavat eksistentialisti- ja platonisti-nimikkeiden lisäksi ehkä osuvimmin sanat ”anarkisti”, ”pasifisti”, ”syndikalisti” ja ”synkretisti”. Weiliä voidaan ymmärtää sekä henkilönä että näiden ajatussuuntien edustajana kiinnittämällä huomio hänen filosofiansa motiiveihin ja taustaan. Merkittävää Weilin filosofian vastaanoton ja tutkimisen kannalta on se, ettei Weilistä milloinkaan tullut muutifilosofia, jonka ajatukset olisivat välittyneet laajalle filosofikunnalle. Sen sijaan hänen filosofiansa ja henkilönsä *présence*-luonne perustui sellaisten kysymysten tarkastelemiseen, jotka olivat ajankohtaisia Weilin aikalaisten elämässä ja jotka on koettu tär-

¹ Suhteellisen vähäistä Weil-tuntemusta ilmentää jo se, että vain noin puoli sivua tilaa antavat hakusanoin ”Weil, Simone” otsikoiduille artikkeleille alan hakuteokset *The Encyclopedia of Philosophy* (vol. 8, artikkelin laatinut Germaine Brée, 1967, s. 284) ja *The Encyclopedia of Religion* (vol. 15, artikkelin laatinut William D. Miller, 1987, s. 368).

² Simone Weilin aikalainen ja ystävä Albert Camus, joka edesauttoi Weilin teosten julkaisemista hänen nimeään kantavassa Gallimardin *Collection Espoir* -sarjassa, kirjoitti 11. helmikuuta 1961 ilmestyneessä *L'Express*-lehden numerossa Weilistä näin: ”Aikamme ainoa suuri henki!” Siteerattu John Hellmanin teoksesta *Simone Weil – An Introduction to her Thought* (1982, s. 1). Weilin nauttimaa arvonantoa kuvaa sekin, että Weilin teoksen *Oppression et liberté* esipuheessa ”Note à l’éditeur” Camus toteaa (1955, s. 8) Weilin esseestä ”Réflexions sur les causes de la liberté et de l’oppression sociale” ylistävin sanoin: ”[...] läntinen poliittinen ja yhteiskunnallinen ajattelu ei ole tuottanut mitään yhtä läpivalaisevaa ja profeettallista. [...] *la pensée politique et sociale n’avait rien produit en Occident de plus pénétrant et de plus prophétique.*” Myös Camus’n vakuuttelusta riippumatta Weilin filosofia näyttäytyy hänen tekstiensä lukijalle hyvin tarkkanäköisenä ja henkeväenä ja hänen ajatuksensa yhtä aikaa sekä nykyaikaan sopivina että aina ajankohtaisina jopa niin, että Weilin ajattelun arvokkuuden on voinut paljastaa vain aika.

keiksi useina muinakin aikoina. Tällaisia aiheita ovat muiden muassa kysymykset kauneudesta, sielun olemassaolosta ja rakkauden merkityksestä sekä vallan ja väkivallan ongelmat.

Keskittymällä aiheisiin, jotka ovat aina olleet osa filosofista problematiikkaa, Weil teki ajattelustaan *philosophia perennistä*, ”ikuista filosofiaa”, mutta samalla hän rajasi osan ajatuksistaan oman aikansa ulkopuolelle. Osittain varmaan siitä johtuu, että Weilin ajatuksiin ovat myöhemmin viitanneet lähinnä vain ne, joille Weilin filosofiset lähtökohdat ovat olleet ennestään tuttuja. Heistä tunnetuimpia ovat Martin Buber, Albert Camus, Emmanuel Levinas, Gabriel Marcel ja Jean-Paul Sartre. Eräänä osoituksena Weilin filosofian sitoutumattomuudesta aikaan on kiinnostus, jota hänen ajatteluaan kohtaan on osoitettu viimeksi kulu-neina vuosina. Weilistä ovat kirjoittaneet ja hänen ideoitaan ovat kehelleet muiden muassa Iris Murdoch ja Peter Winch.

Weilin filosofialle oli ominaista pyrkimys selvittää, miten voisi olla ymmärrettävissä, että vaikka etiikan päämäärät ovatkin jalot, kauniit ja hyvät, yhteiselämässä ne eivät toteudu sellaisina. Hänen filosofisen kiinnostuksensa lähtökohta on havainto, että mitä pitemmälle moraalin teorioissa on edetty, sitä kauemmaksi moraalin käytäntö näyttää etään-tyneen kokemuksellisesta todellisuudesta, jota sen on ollut määrä selittää tai muuttaa. Ongelma, jonka Weil näki luonnehtivan koko aikakau-temme ja maanosamme moraalista tilaa, on se, että ajatuksemme ja tekemme eivät tavoita toisiaan. Inhimillinen ajattelu ja kokemus ovat ajautuneet erilleen tavalla, joka antoi Weilille aiheen tutkia uudestaan filosofian historiaa: ehkä selitys kokemisemme yksilöllisten piirteiden ja yleisesti pätevän moraalin vaatimuksen väliseen ristiriitaan löytyisi sieltä. Tätä kautta Weilin filosofia hahmottui terävänäköiseksi kulttuu-rin kritiikiksi.

Weil erotti filosofian historiassa seuraavat ajatussuunnat ja järjes-telmät, jotka olivat yhtäältä hänen kritiikkinsä kohteena ja toisaalta hänen oman ajattelunsa rakennuspuina. Niihin kuuluivat hindulaiset *Bhagavad-Gita* ja Veda-filosofia, Platonin ideat, tomistinen filosofia, kartesiolainen dualismi, Kantin moraalilaki sekä Hegelin ja Marxin filo-sofiassa esitetyt järjen ja edistyksen ihanteet. Weilin nimeämät opit ovat kulloisellakin kaudella tarjonneet perustan teoreettisille pyrkimyksille elää ja käsittää hyvä elämä. Niiden varaan rakennetut ontologiat ovat kuitenkin vähitellen menettäneet alkuperäisen merkityksensä yhtenäi-sen ja eettisesti kelvollisen maailmankuvan perustana. Weil halusi filo-sofiassaan asettaa nämä arvofilosofisesti tyhjiksi käyneet suuret kerto-mukset kokonaan uudenlaisen arvioinnin kohteeksi, jotta ajattelumme ydinainesten ja toimintamme välinen yhteys voitaisiin palauttaa merki-tykselliseksi. Tätä yhteyttä moraalinen toiminta näyttää joka tapauk- sessa edellyttävän.

Lähteet, elämä lyhyesti³

Weilin filosofian muotoutuminen vastaa hänen filosofiansa problematiikan järjestystä ja tämän tutkimuksen tehtävänasettelua ja etenemisjärjestystä niin, että on paikallaan esitellä tutkielman lähteaineisto syntyhistoriallisessa järjestyksessään. Simone Adolphine Weil syntyi Pariisissa 3. helmikuuta 1909 juutalaiseen lääkäriperheeseen sen toisena lapsena. Suhteessaan juutalaisuuteen hän omaksui perheensä agnostisen asenteen. Hänen sukunsa oli harjoittanut kauppaa Antwerpenissä ja Strasbourgissa lähellä Saksan rajaa. Monet ääntävätkin hänen sukunimensä edelleen saksalaisittain, kun taas ranskalaiset ja Simone Weil itse lausuiivat nimen muodossa ”Wei”. Joskus Weil jopa kirjoitti nimensä muotoon ”Vey” korostaakseen artikulaatiossa vallitsevaa eroavuutta.

Vuonna 1925 Weil toimitettiin Henri IV:n lyseoon, jossa hän opiskeli opettajanaan Émile Chartier (pseudonyymi Alain). Vuodesta 1928 Weil opiskeli Ecole Normale Supérieuressä, jossa hän vuonna 1931 suoritti loppututkinnon pääaineenaan filosofia. Tärkeimpiä ystäviä tältä ajalta ovat Simone de Beauvoir, Albert Camus, Claude Lévi-Strauss ja Jean-Paul Sartre, joiden vaikutuksen jakso osui pääosin Weilin jälkeiseen aikaan. Weilin opinnäyte käsitteli Descartes’n filosofiaa, ja se on nimeltään ”Science et perception au Descartes” (kokoelmassa SS).⁴

Vuodesta 1931 vuoteen 1932 Weil toimi filosofian opettajana Le Puyssa. Tämän ajan kirjoitukset on julkaistu kolmiosaisessa, Weilin kaikki muistiinpanot sisältävässä *Cahiers*-laitoksessa (C1, C2, C3).⁵ Vuodesta 1933 vuoteen 1934 Weil opetti filosofiaa Roannessa. Roannen luennoissa hän käsitteli etupäässä havaitsemisen teorian, kartesiolaisuuden, merkityksen alkuperän ja metafysiikan kysymyksiä. Nämä luennot on julkaistu niteenä *Leçons de philosophie* (LP).⁶ Vaikka Weilillä

³ Tämän luvun elämäkerralliset tiedot on tarkistettu Simone Pétrementin teoksesta *Simone Weil – A Life* (1976), joka on kattavin Simone Weil -elämäkerta. Katso myös kronologiaa tämän tutkimuksen liitteessä 3.

⁴ Sulkeissa on ilmaistu kirjainlyhenne, jota tässä tutkimuksessa käytetään viitattaessa Simone Weilin teoksiin. Katso tämän tutkimuksen lyhenneluetteloa.

⁵ Weilin tekstien julkaisemisesta postuumina johtuu, että hänen teostensa nimet ovat niiden julkaisijoiden, Gallimardin osalta Albert Camusin ja Plonin osalta Anne Reynaudin (LP) tai Gustave Thibonin (C1, C2, C3), antamia tai muotoilemia lukuun ottamatta teoksia *La condition ouvrière* ja *L'enracinement*, jotka kumpikin sisältävät yhden valmiiksi nimetyn tekstin.

⁶ Toisin kuin muut tämän tutkimuksen lähteinä olevat Weil-teokset, jotka perustuvat Weilin kirjallisen jäämistön suoraan tai valikoituun julkaisemiseen, hänen filosofian luentojaan sisältävä nide perustuu rekonstruktioon, jonka pohjana on pidetty Weilin omien tekstien lisäksi hänen oppilaansa Anne Reynaudin muistiinpanoja (239 sivua). Katso Reynaudin johdantoa Weilin teoksessa *Leçons de philosophie* (s. i–vi) vuodelta 1959.

oli takanaan tutkinto Ranskan kenties arvostetuimmassa korkeakoulussa ja vaikka hänen opettajansa Alain toivoi häneltä paljon, hänestä ei koskaan tullut akateemista filosofia. Hänen virkauransa ranskalaisessa opetushallinnossa onnistuttiin pysäyttämään jo varhain, ja hänestä tuli leimallisesti ulkopuolinen filosofi. Jälkeenpäin voi sanoa, että akateemiselta uralta välttyminen oli hänelle ja hänen filosofialleen vain hyväksi. Juuri ulkopuolisen asemasta johtuva näköalapaikka oli edellytys Weilin ajattelun kehittymiselle muotoon, jossa sen tunnemme.

Vuonna 1932 Weil matkusteli Saksassa ja alkoi pohtia vallan, väkivallan ja metafysiikan riippuvuuksia. Tältä ajalta on myös muistiinpanoja ja artikkeleita, joissa Weil arvostelee historiallisen materialismin teoriaa ja ihmiskuvaa. Marxisin kritiikki on Ranskan kansallisomaisuutta, ja Weil paransi sen arvoa pieksemällä ”marxisin ristiriitoja”. Voidakseen julkisesti arvostella mielestään ”isoksi eläimeksi” osoittautunutta sosialistista valtiojärjestelmää Weil tapasi suuren kohun saattelmana Lev Trotskin vuonna 1933. Jotkut ranskalaiset tulkitsivat Weilin marxismin kritiikin sitoutuneisuudeksi marxismiin ja pakottivat hänet eroamaan filosofian opettajan virasta. Painostuksen syyksi mainittiin muun muassa se, että Weil oli poikennut virallisesta opetussuunnitelmasta. Tosiasiassa oppilaiden porvarillisia vanhempia lienee ärsyttänyt enemmän Weilin tapa hakeutua tekemisiin eri kansankerrosten, myös työläisten, kanssa. Kampanjoinnin näkyvää puolta edustivat häntä vastaan suunnatut sanomalehtikirjoitukset. Esseet, joissa Weil perustelee marxismin kritiikkiään, on koottu teokseen *Oppression et liberté* (OL). Weil ei koskaan kuulunut mihinkään puolueeseen, ja poliittisissa suhteissa hänen voi sanoa tulleen ymmärretyksi täysin väärin.

Kohtaamaansa vastaanottoon ilmeisen pettyneenä Weil hakeutui tehtaaseen työhön vuonna 1934. Noin vuoden kestäneen kokeilunsa motiiveja hän perustelee sen aikana kirjoittamassaan päiväkirjassa *La condition ouvrière* (CO). Hän katsoo, että asennoitumisemme ruumiilliseen työhön on kieroutunut. Keskeistä osaa tässä vääristymisessä näyttelevät materiaaliset valtasuhteet ja työn henkisten arvojen latistuminen, jotka yhdessä johtavat ihmisen esineellistymiseen ja tuottavat tulokseksi ontologisen jumalaolettamuksen. Sellainen ”ontoteologinen metafysiikka” kuvastuu Weilin näkemyksen mukaan muun muassa kristillisen ajatteluperinteen ontologisesta jumalaolettamuksesta. Weil kohdisti kritiikkinsä tomismiin mutta löysi varhaiskristillisyydestä antiikin filosofian juuria ja esitti Prometheus-myytin ja Kristus-mytologian kuvastavan perimmältään samaa: ihmisen kärsimystä aistillisen ja ideaalisen välillä. Antiikin ja kristinuskon arkeologiaa on koottu teokseen *Intuitions pré-chrétiennes* (IP).

Alsthomin ja Renaultin tehtaissa vietetty vuosi osoittautui katastrofiksi yhteiskunnallisesta yläluokasta kansan kerroksiin pudottautu-

neelle ja perimmältään hyvin epäkäytännölliselle Weilille. Hänen hankettaan hakeutua työläisten riveihin voi pitää seurauksena katkeroitumisesta tai pelkästä vaihtoehdottomuudesta, kun muita mahdollisuuksia toimeentulon hankkimiseen ei ollut. Mutta siinä on nähty myös filosofisen kokeilun aineksia, mitä tulkintaa tukee se, että hän koko ajan piti päiväkirjaa tehtaassa näkemästään ja kokemastaan. Teräsvalssaaajana toimiminen oli tehdä lopun Weilin fyysisestä ja henkisestä kunnosta. Kuitenkin Weilin voi sanoa onnistuneen myös epäonnistuessaan, sillä kirjatessaan ylös havaintonsa ruumiillisen työn tylsistytävästä vaikutuksesta hän pystyi tekemään selkoa ongelmista, jotka ovat kalvaneet koko modernia työyhteiskuntaa. Niitä edustivat yhtäältä materiaaliseen työhön sisältyvien henkisten arvojen kiistäminen ja toisaalta koko henkisen arvotuotannon laiminlyöminen. Kulttuurin kokonaisuus näytti palvovan 1930-luvulla eläneen Weilin mielestä vain aineellisia ja immanentteja tuotteitaan.

Eräs tärkeä näkökohta on, että Weilin havaintojen mukaan työläiset eivät olleet lainkaan kiinnostuneita politiikasta. Sikäli kuin he halusivat olojaan parantaa, he eivät rehellisesti kannattaneet marxilaisia ajatuksia. Marxilaisiin ajatuksiin vetosivatkin lähinnä heidän ammattiyhdistyspomonsa, jotka Marxin oppeja hyväkseen käyttäen pitivät työväenluokkaa ideologisissa pihdeissään. Weil puolestaan halusi nähdä poliittisen toiminnan mahdollisuudet työläisten henkisessä vapautumisessa niin työnantajien kuin ay-johtajienkin vallasta. Vaikka Weil onnistui solmimaan joitakin yhteyksiä myös Ranskan ammattiyhdistysliikkeen, hänen syndikalisminsa kääntyi nopeasti pois järjestäytyneen toiminnan piiristä, eräänlaiseksi yksilöarvoihin ja liberaaleihin ihanteisiin uskovaksi anarkiaksi. Siksi hän ei saanut työläistenkään riveistä pitkäaikaisia ystäviä. Aivan riippumatta siitä, tarjoaako yksilöliberalismin julistus ihmisen henkisen vapauden puolesta sen autuaaksi tekevempiä vapauden avaimia kuin marxismikaan, Weilin tehdasvuotenaan tekemä havainto näyttää joka tapauksessa jääneen voimaan: työyhteiskunnan käytännöillä on filosofiaa ajatellen lannistava vaikutus, kun mekanistisen tuotteliaisuuden ihanteet johdattavat ihmisiä laiminlyömään oman persoonansa kehittämiseen liittyviä haasteita. Työn turmiolliset vaikutukset johtivat Weiliä kehittämään laajasti tunnetuksi tullutta näkemystään, jonka mukaan yhteiskunnassa vallitsee eräänlainen noidankehä muistuttava sosiaalinen välttämättömyys. Sen hän nimesi painovoimaksi. Immanentin todellisuuden valtasuhteista masentuneina ihmiset eivät edes halua olla vapaita, vaan he toimivat kuin Platonin luolan vangit ilmoittaen haluavansa jäädä mieluummin luolan pimeyteen kuin tulla katselemaan ulkona näkyvää valoa.

Vuonna 1936 Weil toimi lyhyen ajan tasavaltalaisten huoltojoukoissa Espanjan sisällissodassa kuvitellen pystyvänsä tällä päähänpistollaan

edistämään vapauden, veljeyden ja tasa-arvon ihanteita. Hän oli oletta-
nut, että kyseinen anarkia voisi sisältää myös pasifismin aineksia. Tosi-
asiassa Weil joutui jälleen järkyttymään sodankäynnin verisyydestä ja
väkivaltaisuudesta. Myös hänen ystävinään pitämänsä tasavaltalaiset
harjoittivat yhtä julmia raakuuksia omia vihollisiaan vastaan kuin
kenraali Francisco Francon johtamat kapinallisetkin, jotka lopulta voitti-
vat sodan. Weilin sotaretki katkesi suunnilleen samoista syistä kuin
hänen tehdasvuotensakin: tällä kerralla Weilin onnistui polttaa itsensä
palovammoille kenttäkeittiössä toimiessaan. Vuodet 1937–1939 Weil
vietti enimmäkseen matkustellen Italiassa, kunnes hän asettui vuonna
1940 ystävänsä kirjailija Gustave Thibonin maatilalle Marseillesiin.
Seurasi ankaran luomistyön kausi, jota kesti ajattelijan kuolemaan asti.

Muuan englantilainen herrasmies oli tutustuttanut Weilin englantilaisiin idealistirunoilijoihin hänen oleskellessaan Italiassa. Tärkeimmän
huomion Weilin ajattelussa saivat 1593–1633 elänyt George Herbert ja
1800-luvun alkupuolella vaikuttanut William Godwin, joka tunnetaan
myös eräänlaisena esianarkistina. Suurimman osan vuoden 1940 jälkei-
sistä teksteistään Weil omisti vallan, väkivallan ja metafysiikan yhteyk-
sien selvittelylle. Laitokseen *La source grecque* (SG) on koottu tutkielmat
Iliaan metafysiikasta, Platonin jumalakäsityksestä, ”Theaitetoksesta”,
”Faidronista” ja ”Valtiosta” sekä kommentit Anaksimandroksen ja Hera-
kleitoksen fragmenteista. Kristillisen metafysiikan analyysia Weil jatkoi
tutkimalla kristillistä mystiikkaa, ja hän käsitteli myös hindumeta-
fysiikkaa. Näitä kirjoituksia on julkaistu laitoksissa *Attente de Dieu* (AD)
ja *Pensées sans ordre concernant l’amour de Dieu* (PSO). Katkelmia niistä
ja poimintoja Weilin muistiinpanoista on valikoitu kokoelmaan *La pesan-
teur et la grâce* (PG).⁷ Tältä ja myöhemmältä ajalta peräisin olevat yh-
teiskunnallisia kysymyksiä käsittelevät esseet ja artikkelit on julkaistu
laitoksissa *Écrits historiques et politiques* (ÉHP) ja *Écrits de Londres et
dernières lettres* (ÉL). Weilin runoja on julkaistu niteessä *Poèmes* (P).

Matkailu vuoden 1932 Saksassa ja fasistien hallitsemassa Italiassa oli
ollut seemiläistä alkuperää olevalle Weilille riskikästä. Monien juuta-
laisten tavoin Weil olisi luultavasti päätenyt saksalaisten keskitysleirille
Saksan valloitettua Ranskan, mutta miehitysalueen ulkopuolella piiles-
kellessään hän kuin sattumalta välttyi holokaustin kauhuilta. Vuoden
1942 kesällä Weil joutui lähtemään maanpakoon ja pääsi matkustamaan

⁷ Leimansa Weilin teokseen *La pesanteur et la grâce* on voinut painaa kirjan julkaisija
Gustave Thibon, joka on vastuussa aineiston ryhmittelystä ja eri lukujen otsakkeista. Hän
on valikoinut teoksen ainekset Weilin muistiinpanojen noin 1000-sivuisesta rykelmästä,
joka sittemmin on julkaistu alkuperäisessä muodossaan *Cahiers 1–3* -laitoksessa. Katso
Thibonin johdanto-osia Weilin teoksissa *La pesanteur et la grâce* (1947, s. 211–243) ja
Cahiers 1 (1951, s. 7–8).

Mitä Simone Weil ajatteli rakkaudesta ja kärsimyksestä? Mitä hän sanoi vallasta, valtiosta ja tieteestä. Kuka hän oli?

Ranskalaisen Simone Weilin ajattelussa pyhän ja pahan analyysit nivoutuvat ravistelevaan kulttuurikritiikkiin ja eettisen elämäntavan etsintään. Lyhyeksi jääneen elämänsä aikana Weil ehti muotoilla vallan ja väkivallan olemuksesta sekä eurooppalaisen ajatteluperinteen tilasta tarkkanäköisen tulkinnan, jonka vaikutukset heijastuvat myös meidän aikaamme.

Weilissä yhdistyi harvinaisella tavalla äärimmäisen individualistinen mietiskelijä ja sosiaalisesti vastuuntuntoinen kansalainen. Hän oli filosofi, joka eli niin kuin opetti.

Filosofian tohtori Jukka Hankamäen tutkimus on kattava esitys kulttuurimme muotokuvana pidetystä filosofista. Teos valaisee monipuolisesti Weilin yhteiskuntafilosofiaa ja uskontokritiikkiä, perehdyttää lukijan hänen ajattelunsa mystisiin puoliin sekä avaa näköalan hänen elämäänsä.

11.5

BoDTM
BOOKS on DEMAND

www.bod.fi